

บทที่ ๓

วิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ใน วรรณกรรมเยาวชนเรื่องในสวนลับ

ในบทนี้จะศึกษาถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยศึกษาหลักธรรมสอดคล้องกับวรรณกรรมดังนั้นการศึกษาจึงแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนด้วยกัน คือการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับหลักการเปลี่ยนแปลงตนเองตามแนวคริสตธรรม ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองตามแนวทางพระพุทธศาสนา ในส่วนนี้จะเป็นการศึกษาลักษณะของกรอบความคิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงตนเอง ซึ่งในสองส่วนนี้จะอธิบายหลักธรรมที่เกี่ยวข้องไปด้วย และส่วนสุดท้ายเป็นคือหลักธรรมอื่นที่ปรากฏในวรรณกรรม ซึ่งจะกล่าวถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏชัดในวรรณกรรมแต่ไม่มีการอธิบายไว้ในสองส่วนแรก

๓.๑ วรรณกรรมกับพระพุทธศาสนา

เมื่อกล่าวถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น สำหรับพุทธศาสนิกชนควรทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนว่า ธรรมนั้นหมายถึงอะไร และพระพุทธเจ้าทรงสอนอะไร เพื่ออะไร อันนำไปสู่การเป็นพุทธศาสนิกชนอย่างแท้จริงที่นับถือโดยความเข้าใจเป้าหมายและหลักการในศาสนาของตน ซึ่งคำว่า “ธรรม” นั้นโดยตัวศัพท์ทั่วไปแล้วหมายถึง^{*} สภาพที่ทรงไว้ ธรรมคา ธรรมชาติ สภาวธรรม สังขธรรม ความจริง เหตุ ต้นเหตุ สิ่ง ปรากฏการณ์ ธรรมารมณ์ สิ่งที่ใจคิด คุณธรรม ความดี ความถูกต้อง ความประพฤติดชอบ หลักการ แบบแผน ธรรมเนียม หนทาง ที่ ความชอบ ความยุติธรรม พระธรรม และความหมายของธรรมที่เป็นหลักทางพระพุทธศาสนา จะหมายถึงเรื่องของส่วนที่เป็นธรรมชาติ ปรากฏการณ์อันเป็นสังขธรรม และส่วนที่เป็นการปฏิบัติ

^{*} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่๑๑, (กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด), หน้า ๑๔๑-๑๔๒.

อันสอดคล้องกับคำว่าศีลธรรม โดยธรรมนี้เป็นไปเพื่อความเข้าใจชีวิตเข้าใจทุกข์และการดับทุกข์^๒ รวมถึงใช้ชีวิตตามเป้าหมายทางพระพุทธศาสนาและอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข คือ^๓

๑) การเดินสายกลาง คือไม่ทำให้ตนลำบากเดือดร้อน หรือไม่ทำให้ตนเองสุขสบายทางเนื้อหนังตามใจตัวเองจนเกินไป

๒) สอนให้พึ่งตนเอง การใดจะสำเร็จได้เป็นที่ชัดเจนว่าบุคคลย่อมต้องลงมือกระทำด้วยตนเอง พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทาง เช่นเดียวกับการเดินทางบุคคลมีแผนที่ แต่การถึงที่หมายได้นั้น เราต้องลงมือเดินทางด้วยตัวเอง

๓) สอนให้เข้าใจในเหตุปัจจัย จึงเรียกว่าพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาของเหตุผล

๔) สอนให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ คือ เมื่อทำลงไปแล้วก็ต้องรู้จักที่จะละวาง ไม่นำสิ่งนั้นมาเป็นการระให้ใจ

๕) สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้บุคคลรู้จักการไม่เป็นผู้ยึดในความประมาท โดยพระพุทธองค์ทรงย้ำให้เราระลึกเช่นนี้ แม้ในพระคำรัสสุตท้ายของพระพุทธองค์

เพื่อการมีชีวิตที่มีความสุขและเป็นการใช้ชีวิตสัมพันธ์กับเป้าหมายทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เข้าใจว่าสิ่งทั้งปวงนั้นไม่ควรถือมั่น^๔ สิ่งต่างๆจะเป็นไปตามเหตุปัจจัย การดำเนินชีวิตของบุคคลย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัย ความเข้าใจเหล่านี้จะสร้างให้บุคคลรู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม เป็นไปด้วยความมีชีวิตชีวาและมีความสุข และรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างวางใจโดยได้สอนหลักธรรมที่สัมพันธ์ไว้มากมาย

ในส่วนรูปแบบของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ไม่ว่าจะเป็นการสวดมนต์ นั่งสมาธิ ตักบาตร ทำบุญ ล้วนเป็นกิจกรรมที่ทำโดยแฝงนัยยะทางแก่นธรรมอยู่ และโดยมากแล้วเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ไม่มีในสมัยพุทธกาล หากผู้นับถือทำไปโดยไม่เข้าใจ ก็ย่อมไม่อาจจะเรียกว่าเป็นพุทธศาสนิกชนอย่างแท้จริง เนื่องจากรูปแบบพิธีกรรมย่อมเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ยุคสมัย ยากที่จะหาความเหมือนได้ทุกอย่าง เพราะทั้งสิ่งแวดล้อม ภาษา ความสะดวกสบาย ฐานความเชื่อของยุคสมัย ต่างไปจากสมัยพุทธกาลทั้งสิ้น สิ่งที่ยังคงใช้ได้และดำรงความเป็นพุทธศาสนาไว้คือแก่นธรรมเฉพาะเท่านั้น

^๒ ม.มู (ไทย) ๑๒/๒๓๘-๒๔๐/๒๕๒-๒๕๖.

^๓ พุทธทาสภิกขุ, หลักธรรมสำหรับนักศึกษา, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา), หน้า ๗-๑๑.

^๔ ม.มู (ไทย) ๑๒/๔๓๔/๔๒๑-๔๒๒.

ในวรรณกรรมนี้เองซึ่งผู้ประพันธ์อาศัยความเชื่อในรูปแบบของคริสต์ธรรมมาเป็นฐานในการสร้างวรรณกรรมฯ ซึ่งในบทที่ผ่านมาได้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงตนเองตามแนวทางของคริสต์ธรรมไว้ ดังนั้นเพื่อให้การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมฯ สัมพันธ์กันและนำไปสู่ความเข้าใจหลักธรรมกับการใช้ชีวิตซึ่งจะมีลักษณะเด่นที่สามารถเห็นความเหมือนในการกระทำที่ต่างความคิดกันในชีวิตประจำวัน ในส่วนต่อไปจึงแบ่งการศึกษาไว้เป็น ๓ ส่วนดังนี้

- ๑) หลักธรรมในการเปลี่ยนตนเองเป็นคนใหม่ตามแนวทางพระพุทธศาสนา
- ๒) ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองตามแนวทางพระพุทธศาสนา
- ๓) หลักธรรมอื่นที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องในสวนลับ

การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยการแบ่งการศึกษาไว้ในลักษณะนี้ จะนำไปสู่ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีชีวิตชีวาและเข้าใจได้ง่ายเนื่องจากสามารถเห็นภาพของเห็นการประกอบกับหลักการจึงทำให้ความเข้าใจในหลักธรรมมีความชัดเจนขึ้น

๓.๒ หลักธรรมในการเปลี่ยนตนเองเป็นคนใหม่ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ในคำสอนของพระพุทธศาสนาจะพบว่ามีสองลักษณะคือ คำสอนส่วนที่เป็นสัจธรรม และคำสอนส่วนที่เป็นจริยธรรม โดยคำว่าสัจธรรม^๕ นั้น หมายถึงความจริงของสรรพสิ่ง เป็นความจริงที่อาจจะเคยได้ยินว่าเป็นปรมาตมสัจจะ (Ultimate Truth) คือเป็นความจริงซึ่งแสดงการเป็นไปของสิ่งโดยไม่อาจมีข้อโต้แย้งได้ คำสอนทางพระพุทธศาสนาอันเป็นสัจธรรม ได้แก่ ไตรลักษณ์ ปฏิจจนูปาท อริยสัจ กรรม ขันธ์๕ ส่วนจริยธรรม ในตัวคำศัพท์ จริยธรรม หมายถึงธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กุศลศีลธรรม^๖ ส่วนในความหมายฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวิชาปรัชญา จริยธรรม หรือ จริยศาสตร์ เป็นวิชาซึ่งศึกษาเกี่ยวกับความดีงามทางสังคมมนุษย์ จำแนกแยกแยะว่าสิ่งไหนถูก และสิ่งไหนผิด หากจะอธิบายอย่างง่ายๆแล้ว จริยธรรม หมายถึงการแยกสิ่งที่ถูกจากผิด ดีจากเลว มาจากคำ ๒ คำ คือ จริย กับ ธรรม ซึ่งแปลตามศัพท์คือ จริยะ แปลว่า ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ คำว่า ธรรม แปลว่า คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักปฏิบัติในทางศาสนา ความจริง ความยุติธรรม ความถูกต้อง กฎเกณฑ์ เมื่อเอาคำ

^๕ คุรายละเอียดใน วัชรระ งามจิตต์เจริญ, *พระพุทธศาสนาเถรวาท*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๓๕-๔๕, ๖๔-๖๗.

^๖ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมออนไลน์ คำค้นหา “จริยธรรม” [ออนไลน์] ที่มา <http://rir3.royin.go.th/dictionary.asp> [๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๗].

จริยะ มาต่อกับคำว่า ธรรม เป็น จริยธรรม แปลเอาความหมายว่า กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติ หรือหลักความจริงที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ

อาจกล่าวได้ว่าหลักสัจธรรมคือหลักความเข้าใจ โดยเฉพาะความเข้าใจในธรรมชาติของสิ่งต่างๆว่าเป็นไปอย่างไร และหลักจริยธรรมนั้น คือแนวทางปฏิบัติเพื่อให้สัมพันธ์กับความเข้าใจธรรมชาติของสิ่ง ซึ่งจะนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของบริบทแวดล้อม

คริสต์ศาสนา ^๑	พุทธศาสนา
๑.ความเชื่อ	ศรัทธา๔, เวสาร์ชกรณธรรม๕, ศรัทธาในหลักอริยวาท๕, ศรัทธาในหลักอินทรีย์ ๕, ศรัทธาในหลักอริยทรัพย์ ๗
๒.การเปลี่ยนตนเป็นคนใหม่	ภavana ๔ (ภาพรวมการเปลี่ยนแปลงตนเอง)
-ความเสียใจ	หิริ โอตตปปะ
-การสารภาพบาป	กัลยาณมิตร
-การเปลี่ยนความคิด	ความเข้าใจในสัจธรรม (ไตรลักษณ์, ชันธ ๕)
-การบังคับวาจา	ศีล ๕
-การบังคับกาย	

ตารางที่ ๑ การเปรียบเทียบหลักการเปลี่ยนตนเองเป็นคนใหม่ระหว่างคริสต์ศาสนาและพุทธศาสนา^๒

ในบทที่ ๒ นั้นได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงตนเองตามความเชื่อของคริสต์ศาสนา ซึ่งในส่วนนี้จะเทียบเคียงกับการเปลี่ยนแปลงตนเองตามแนวทางของพุทธศาสนา ประกอบด้วย

๓.๒.๑ ความเชื่อ

ความเชื่อ(faith) หากพิจารณาตามแนวทางพระพุทธศาสนา อาจจะเทียบได้กับคำว่า ศรัทธา ซึ่งหลักธรรมต่างๆที่เกี่ยวกับศรัทธามีดังนี้

^๑ ดูคำอธิบายในบทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๓.๑ คริสตธรรมกับวรรณกรรม, หน้า ๔๓-๕๐.

^๒ การเทียบหลักธรรมนี้เป็นการเทียบในระดับความเข้าใจหยาบๆ มิใช่ความเข้าใจลึกถึงขนาดเป็นปรมาตม์ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงตนเองนั้นเป็นฐานแรกของการฝึกปฏิบัติธรรมต่อไปได้

ศรัทธา ๔ คือ ความเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ประกอบไปด้วย

๑) กัมมสัทธา เชื่อเรื่องกรรม คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความดีความชั่วมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอ่อนวอนหรืออนอนคอยโชค

๒) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรมว่ามีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน

๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๕ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสงคิให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

ศรัทธาในหลักเวสาร์ชชกรณธรรม^๙ ข้อ ๑ ซึ่งเวสาร์ชชกรณธรรมเป็นธรรมเพื่อทำความกล้าหาญ เป็นคุณธรรมที่ทำให้เกิดความกล้ากล้า โดยศรัทธา^๙ คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจหลักที่ถือและในการดีที่ทำ

ศรัทธาในหลักอริยวัฑฒิ^{๑๐} ข้อ ๑ ซึ่งเป็นหลักความเจริญของอารยชน คือ ความมั่นใจในพระรัตนตรัย ในหลักแห่งความจริงความดีงามอันมีเหตุผล

ศรัทธาในหลักอินทริย์^{๑๑} ข้อ ๑ ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน คือ ความเชื่อมั่น

ศรัทธาในหลักอริยทรัพย์^{๑๒} ข้อ ๑ ซึ่งเป็นทรัพย์ที่เป็นคุณธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ หมายถึงความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและการดีที่ทำ

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๑๗๔.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๒.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๗.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๔.

จะสังเกตได้ว่าไม่ว่าเป็นความศรัทธาในข้อธรรมใด ล้วนแล้วแต่นำเรื่องราวเข้าใจหลักของการกระทำและผล รวมทั้งการเชื่อมั่นในสิ่งที่ทำเป็นหลักทั้งสิ้น^{๓๓}

ในการเปลี่ยนแปลง ความเชื่อมั่นเป็นสิ่งเบื้องต้นซึ่งเป็นจุดสำคัญของวรรณกรรมนี้ซึ่งในวรรณกรรมการพลิกฟื้นของเด็กชายคนหนึ่งกับสวนแห่งหนึ่งไม่ว่าเกี่ยวโยงสัมพันธ์ด้วยเรื่องของธรรมชาติหรือปาฏิหาริย์ มันก็คือความมหัศจรรย์อย่างหนึ่งของชีวิต ชีวิตที่สามารถงอกงามเติบโตได้อีกครั้งเพียงเพราะศรัทธาและกำลังใจอันแข็งแกร่ง^{๓๔}

“ฉันว่าคงเป็นความจริงที่ว่าในโลกนี้มีมนตร์วิเศษอยู่มากมาย” คอลลินกล่าวกับมารีในวันหนึ่ง “เพียงแต่ว่าคนเราไม่รู้จักมัน ไม่รู้วิธีจะใช้มันทำให้เกิดเป็นผลดีขึ้นได้อย่างไรเท่านั้นเอง อาจจะเพียงเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงสิ่งดีต่างๆที่กำลังจะเกิดขึ้น แล้วก็พยายามแน่วแน่ว่าจะเกิดสิ่งดีนั้นขึ้นจริงๆ... ฉันคิดว่าฉันจะทดลองเรื่องนี้ดู”^{๓๕}

“เอาละ ถ้าอย่างนั้นฉันจะเป็นคนภาวนาก็แล้วกัน” เขาบอก ตั้งอกตั้งใจจนทำให้เขาดูราวกับภูตเด็กชายบริสุทธิ์ “ดวงตะวันกำลังส่องแสง.. ดวงตะวันกำลังส่องแสง นั่นคือมนตร์วิเศษ ดอกไม้กำลังเติบโต...รากพืชกำลังตื่นตัว ขยับตัว นั่นคือมนตร์วิเศษ การมีชีวิตอยู่ในกายของข้า... มันอยู่ในกายของข้า ในกายของเราทุกคน อยู่ในหลังของเบ็น เวเธอร์สตาฟฟ์ มนตร์วิเศษ! มนตร์วิเศษ! จงมาและช่วยเราด้วยเถิด!”

เด็กชายกล่าวข้อความนี้อยู่หลายเที่ยว แม้จะไม่ถึงพันเที่ยวก็เถอะก็ต้องนับว่าหลายเที่ยวทีเดียว มารีฟังอย่างศรัทธาจริงจัง มีความรู้สึกว่าบรรยากาศมันแปลกอย่างงดงาม อยากให้คอลลินภาวนาไปเรื่อยๆ...^{๓๖}

“มนตร์วิเศษอยู่ในกายของข้า!” เด็กชายพร่ำกล่าว “มนตร์วิเศษจะทำให้ข้าแข็งแรง! ข้ารู้สึกข้าแข็งแรงขึ้น! ข้าแข็งแรงขึ้น!”^{๓๗}

ความศรัทธาของตัวละครนั้นเริ่มต้นจากการศรัทธาที่มีต่อตนเอง ความเชื่อมั่นในชีวิตที่จะดีขึ้นและย้ายความคิดเหล่านั้นเป็นพลังในการดำเนินตามความคิด เช่นเดียวกับการที่คอลลินพยายาม

^{๓๓} อนึ่ง ในเรื่องศรัทธานี้จะเชื่อมโยงกับเรื่องของหลักกรรม ซึ่งหลักกรรมจะกล่าวแยกไว้ในข้อ ๓.๔.

^{๓๔} ฟรานเชส ฮอดจสัน เบอร์เน็ตต์, ในสวนลับ, สำนักพิมพ์.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๕.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๕.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๗.

ยามที่จะยืนและเดินจากความไม่รู้เชื่อคนอื่นว่าตนเองป่วยเดินไม่ได้ และท้ายที่สุดความมุ่งมั่นก็ทำให้เขามีร่างกายที่ปกติเดินได้เช่นเดียวกับเด็กทั่วไป

๓.๒.๒ การเปลี่ยนตนเป็นคนใหม่

ในเรื่องการเปลี่ยนตนเองเป็นคนใหม่ ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอาจจะกล่าวเทียบได้กับหลักภาวา ๔^{๙๘} อันเป็นธรรมเพื่อการเจริญ การทำให้เป็นขึ้นมีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา ซึ่งมีองค์ประกอบคือ

๑) กายภาวา การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้า^{๙๙} ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ

๒) стилภาวา การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตภาวา การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญออกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวา การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยพ้นจากความทุกข์

ข้อธรรมนี้เป็นแนวทางให้เห็นว่า การทำให้เกิดการเจริญ การพัฒนานั้นต้องบ่มเพาะหลายส่วนประกอบกัน ทั้งกาย ใจ และความคิด ผู้การพัฒนาปัญญาไปในทางที่ถูกต้องสอดคล้องตามความเป็นจริง คือหลักของธรรมชาติ ในเบื้องต้นนั้นก็ยังคงอาศัยความเชื่อที่ถูกต้องอยู่นั่นเอง^{๑๐๐} คือเมื่อมีความเชื่อที่แน่วแน่แล้วจึงลงมือทำตามแนวทางนั้น

การบอกว่าหลักเกณฑ์เพื่อการเปลี่ยนแปลงตนเองตามแนวคริสตธรรมและพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไรในลักษณะเทียบกันนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยากเนื่องจากฐานความคิด

^{๙๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, ๓๐-๓๑.

^{๙๙} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๐/๓๑๐, อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔-๑๖/๑๓-๒๐.

^{๑๐๐} ความเชื่อ มาจากความสัทธา เป็นองค์ประกอบข้อแรกในอินทรีย์ ๕.

ความเข้าใจชีวิตและความเป็นไปต่างกัน แต่หากจะค้นหาความใกล้เคียงในเรื่ององค์ประกอบ การเปลี่ยนแปลงตนเองตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไรนั้น อาจทำได้ดังนี้

๑) ความเสียใจ

ความเสียใจแนวทางพุทธธรรมนั้นหมายถึงเสียใจในการกระทำของตน เห็นโทษในการกระทำ ดังนั้นหากจะเทียบกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็อาจจะเทียบได้ในเรื่อง หิริ ความละอายบาป ละอายใจต่อการทำชั่ว และโอตตปปะ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว^{๒๑}

ในวรรณกรรมมีหลายช่วงที่ตัวละครได้เห็นโทษของการกระทำของตนเองที่ผ่านมา คือความมีอารมณ์ร้ายขวางโลก การดำเนินเรื่องในวรรณกรรมหลักจากนั้นของตัวละคร เมื่อค้นพบความรู้สึกตรงนี้แล้ว จึงมีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นมิตรมากขึ้น ไม่พบความเกรี้ยวกราดเช่นต้นเรื่องอีก

แต่ทว่า ไม่มีใครสามารถคาดได้เลยว่าลมฟ้าอากาศของยอร์กเชอร์จะเป็นอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูใบไม้ผลิ มาริเดินขึ้นกลางดึกด้วยเสียงสายฝนสาดซัดกระจากหน้าต่าง ฝนตกหนักราวกับสายธารเทลงมา ทั้งฝน ทั้งลม เสียงลมพัดอื้ออึงอ้อมตึก ส่งเสียงอยู่ในปล่องไฟจำนวนมากมายของคฤหาสน์ มาริลุกขึ้นนั่งบนเตียง ไม่มีความสุขและโกรธ

“ฝนทำตัวขวางโลกเหมือนเราเมื่อก่อนไม่มีผิด” แก้ว...^{๒๒}

จะเห็นได้ว่าจากตัวอย่าง ความเสียใจไม่ได้หมายถึงการต้องเสียใจร้องไห้ฟูมฟาย แต่เป็นการเข้าใจสาระสำคัญของการกระทำในสิ่งที่ทำให้เกิดการกระทำที่ไม่ดีของตนเอง เมื่อตระหนักในส่วนนี้ได้ นั่นก็หมายความว่าเรายอมรับว่ามีอยู่และพร้อมที่จะแก้ไขสิ่งเหล่านี้ต่อไป

๒) การสารภาพบาป

การเปลี่ยนแปลงตนเองหากไม่ได้มีการบอกกล่าวข้อข้องใจกับใครสักคน ปราศจากคำปรึกษาที่ดียอมทำให้เกิดความรู้สึกไม่ผ่อนคลายในใจ และยากที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองได้จริง ดังนั้นการมีมิตรที่แท้ที่จะสามารถบอกกล่าวปรึกษาได้จึงเป็นส่วนสำคัญ และนี่ก็เป็นหัวใจของการสารภาพบาป ดังนั้นในส่วนนี้อาจจะกล่าวได้ว่าสัมพันธ์กับหลักของ กัลยณมิตร โดยแบ่งได้เป็น

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๖๕.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

ก) การเป็นกัลยาณมิตรต่อตัวเอง ในส่วนของการพึ่งตนเองนั้นก็ได้อ้างถึงเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเองไว้แล้ว

ข) การเป็นกัลยาณมิตรต่อบุคคลอื่น

กัลยาณมิตร คือ มิตรแท้ เพื่อนตาย เพื่อนที่คอยช่วยเหลือเพื่ออย่างจริงใจ โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน เป็นมิตรที่หวังดี มีสิ่งดีๆ ให้กันด้วยความจริงใจ^{๒๓}

กัลยาณมิตร ๗^{๒๔} เป็นคุณสมบัติของมิตรดีเป็นเหตุให้เกิดความเจริญ ซึ่งโดยปกติแล้วจะหมายถึงผู้ที่เป็นครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ แต่ในสังคมก็ได้ตีความหมายที่กว้างขึ้นในการหมายถึงเพื่อนที่ดีด้วย คุณลักษณะของกัลยาณมิตรในส่วนนี้คือ

๑) ปิโย น่ารัก ในฐานะ เป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม

๒) กรุ น่ารัก ในฐานะประพาสสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ ปลอดภัย

๓) ภาวนิโย นำเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

๔) วุดา จ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไหร่ควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕) วณกุขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอ และวิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อไม่ฉุนเฉียว

๖) คมภิรณจ ถก ถัดดา แลกเปลี่ยนเรื่องดีได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และเรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗) โน จภูฐานะ นิโยชเย ไม่ชักนำในฐานะ คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

“คุณหนูสติครบดีไม่ใช่เธอคะ” วันหนึ่งหล่อนถึงกับถามขึ้นเมื่อเห็นมารียืนคอยให้หล่อนสวมถุงมือให้ “หนูชูชาน แอนน์ ของเราอายุแค่สี่ขวบเท่านั้น แกล่ลว่าเธอหนู ทำอะไรได้เอง สรรพมากกว่าเธอหนูตั้งสองเท่าจริงๆนะ เธอหนูนี้บางทีเหมือนกับทำอะไรไม่เป็นเลย”^{๒๕}

^{๒๓} สารานุกรม Wikipedia คำค้นหา “กัลยาณมิตร” [ออนไลน์] ที่มา: <http://th.wikipedia.org> [๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๗].

^{๒๔} อ.สุตต. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗, พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๔.

หากพิจารณาถึงการแสดงออก นี้มิใช่เป็นเพียงการวิจารณ์แต่มารชา สื่อสารตรงไปตรงมากับมารี แม้ด้วยคำพูดที่เปรียบเปรย ก็เพื่อให้ได้คิด และสร้างประสบการณ์ที่เปลี่ยนไป

๔) การเปลี่ยนความคิด

การเปลี่ยนความคิด เป็นแนวทางที่ทำให้เข้าใจว่าเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตคืออะไร ซึ่งชีวิตทางโลกที่เราจำเป็นต้องทำให้สอดคล้องไป แต่ก็ไม่ใช่เป้าหมายที่แท้จริง และมีคนเป็นจำนวนมากเมื่อมีพร้อมอุดมสมบูรณ์ก็ย้อนกลับมาตั้งคำถามถึงเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต ในเรื่องนี้จะสอดคล้องกับเรื่องความเข้าใจในสังขารและกระบวนการคิดของเรา อาจจะกล่าวได้ว่า เกี่ยวเนื่องกับไตรลักษณ์และขั้น ๕

ไตรลักษณ์

เป็นลักษณะร่วมที่มีแก่สิ่งทั้งหลาย เป็นสามัญเสมอกัน คือทุกอย่างเป็นสังขตะ เป็นสังขารล้วนไม่เที่ยง คงทนอยู่มิได้ เสมอเหมือนกันหมด ทุกอย่างที่มีธรรม ไม่ว่าสังขตะคือสังขาร หรืออสังขตะคือวิสังขาร ก็ล้วนมิใช่ตน ไม่เป็นอัตตาเสมอกันทั้งสิ้น มีองค์ลักษณะสามประการได้แก่^{๒๖}

๑) อนิจจตา (Impermanence) ความไม่เที่ยง ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป

๒) ทุกขตา (Stress and conflict) ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดดัน ผื่นและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นจะเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้อยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว ไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไป อยากเข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปาทาน

๓) อนัตตา (soullessness หรือ non-self) ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนแท้จริงที่จะเป็นเจ้าของครอบครองสั่งบังคับให้เป็นอย่างไรๆ ได้

^{๒๕} ฟรานเซส สอดจัสัน เบอร์เนตต์, ในสวนลับ, หน้า ๕๓.

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๖๓.

สามัญลักษณ์นี้พระพุทธเจ้าทรงสอนมากกว่าคำสอนอื่นๆทั้งหลายแม้ว่าจะพูดถึงด้วย
โวหารอื่น แต่ก็ไม่พ้นความหมายเดียวกันถึงสามัญลักษณ์นี้^{๒๗}

“เมื่อใด อริยสาวกพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อนั้นย่อม
หน่ายในทุกข์ นั้นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์”^{๒๘}

ในวรรณกรรมปรากฏเรื่องราวที่สอดคล้องกับหลักธรรมอยู่ในทั้ง ๒ ลักษณะด้วยกัน
ดังตัวอย่างในวรรณกรรมฯ บางตอน คือ

รถวิ่งต่อไปในความมืด แม้เมื่อฝนหายแล้วลมก็ยังคงส่งเสียงหวีดหวิวแปลกๆอยู่ไม่หยุด
ถนนทอดขึ้นสู่ที่สูงแล้วลงสู่ที่ต่ำ หลายครั้งรถวิ่งข้ามสะพานเล็กๆ ได้ยินเสียงกระแสน้ำเซียว
ไหลหลากอยู่ข้างล่างถนัด มาริมีความรู้สึกละก้างจะต้องนั่งอยู่ในรถอย่างนี้ไปเรื่อยๆ ไม่มีวัน
สิ้นสุด และทุ่งหญ้าแห้งแล้งที่เรียกว่ามัวร์นี้แท้ที่จริงเป็นมหาสมุทรสีดำ ตรงที่รถวิ่งเท่านั้นที่
เป็นแถบแผ่นดินแห้ง

“เราไม่ชอบมันเลย” เด็กหญิงคิดกับตัวเอง “ไม่ชอบเลย” แล้วแกก็เม้มริมฝีปากแน่นเข้า^{๒๙}

แสงแดดทำให้สถานที่แปลกตาออกไปอีก ท้องฟ้าสีน้ำเงินเข้มสูงลิบลึกออกไปไกลแสน
ไกล ไม่ได้โค้งกรอบอยู่แต่เฉพาะที่ทุ่งมัวร์เท่านั้น มันโค้งกรอบเหนือคฤหาสน์มิสเซลส์เวทด้วย
เด็กหญิงชอบเงยหน้ามองดูท้องฟ้าอยู่บ่อยๆ ครุ่นคิดว่าถ้าได้นอนเล่นบนกลุ่มปุยเมฆนุ่มนวลลอย
เอื่อยไปเรื่อยๆจะเป็นอย่างไร^{๓๐}

ในเหตุการณ์เดียวกันนี้เราสามารถพบสภาวะใดรัลักษณ์ได้ ๒ ลักษณะดังนี้

(๑) สภาวะอารมณ์ของตัวละคร

ตัวละครตัวเดียวกัน เมื่อพบกับทุ่งมัวร์สถานที่เดียวกันนั้น จะพบว่าอารมณ์ของตัว
ละครที่รู้สึกเศร้า เหงาจะเปลี่ยนแปลงไป ไม่คงที่ โดยอิงกับบริบทแวดล้อมคือสภาพอากาศ เวลา
คือทุ่งมัวร์ และแม้เป็นสถานที่เดียวกันอารมณ์ของตัวละครก็ต่างกัน

^{๒๗} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑-๑๒/๑-๑๐, พ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๗๗-๒๗๘/๑๑๘, พุทธทาสภิกขุ, **ผู้มีอ
มมุขย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๒๕-๓๐.

^{๒๘} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๗๕/๑๑๘.

^{๒๙} ฟรานเชส ฮอดจ์สัน เบอร์เน็ตต์, **ในสวนลับ**, หน้า ๒๑.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓-๖๔.

(๒) สภาพแวดล้อม

ในสถานที่เดียวกันมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในภาพทุ่งมัวร์มีทั้งแสงแดด ปรายและพายุฝน ซึ่งล้วนเป็นธรรมชาติที่ต้องเกิดขึ้นตามฤดูกาล

ในเหตุการณ์เดียวกันนี้เองสามารถอธิบายลักษณะการเกิดขึ้นของสภาวะไตรลักษณ์ได้ ทั้งอารมณ์ของตัวละครและสภาพแวดล้อม ต่างก็มีลักษณะที่มีความเปลี่ยนแปลงได้อยู่ตลอดเวลา และความเปลี่ยนแปลงก็อิงกับปัจจัยอื่นอีก เป็นต้น

ปัจฉิมโอวาทว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๓๑}

สิ่งที่วรรณกรรมฯ สื่อชัดเจนอีกประการหนึ่งคือเหตุการณ์ในเรื่อง สะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลง คาดหมายไม่ได้ ได้กล่าวถึงไตรลักษณ์อันส่งผลต่อเราได้ ในเหตุการณ์หนึ่งๆ สอง ลักษณะแล้ว ในที่นี้ เป็นความเปลี่ยนแปลงจริงๆ ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่ไม่สามารถ คาดหมายได้ ดังนั้น หากเราตระหนักถึง หมั่นระลึกไว้ก็จะใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท และมีความสุข

ในเรื่องช่วงเวลาที่มารีอาศัยอยู่กับพ่อแม่ที่อินเดีย เกิดโรคระบาดทำให้ผู้คนล้มตายเป็น จำนวนมาก รวมถึงพ่อแม่สาวใช้คนรอบๆ ตัวของเธอ ส่งผลให้มารีต้องย้ายที่อยู่อาศัยมาอยู่กับลุง

เจ้าของคฤหาสน์มิสเซลส์เวท มิสเตอร์อาร์ชีบอลด์ คราเวน สูญเสียภรรยาอันเป็นที่รัก ซึ่งเป็นแม่ของคอลลิน คราเวน ตัวละครหลักอีกตัวหนึ่ง ส่งผลให้เขาหลีกเลี่ยงสิ่งที่ทำให้ลึบซึ้งใจ คือการหลบหน้าลูกของตัวเอง ซึ่งเกิดมาในช่วงเวลานั้น และอีกทั้งยังเชื่อว่าลูกพิการก็ทำใจรับ ไม่ได้ ส่งผลให้ลูกของเขาถูกเลี้ยงมาแบบคนป่วย พิการ

จากที่กล่าวมานำไปสู่ข้อสรุปได้ว่า ความสูญเสียและความเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งที่ย่อม เกิดขึ้น หากเราเข้าใจธรรมชาติของการสูญเสีย และการเปลี่ยนแปลงก็จะทำให้มีท่าทีกับชีวิต ปัจจุบันของคนได้อย่างมีความสุข

ขั้น ๕

ในบรรดาสิ่งทั้งหลายต่างก็มีส่วนประกอบต่างๆ ประกอบเข้าด้วยกัน ขั้น ๕ เป็นการ แยกชีวิตพร้อมทั้งองค์ประกอบทั้งหมดที่ปัญญาธิเรียกว่า “สัตว์” “บุคคล” ฯลฯ ออกเป็นส่วนๆ ๕ ประเภท ดังนี้^{๓๒}

^{๓๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๕/๑๓๑.

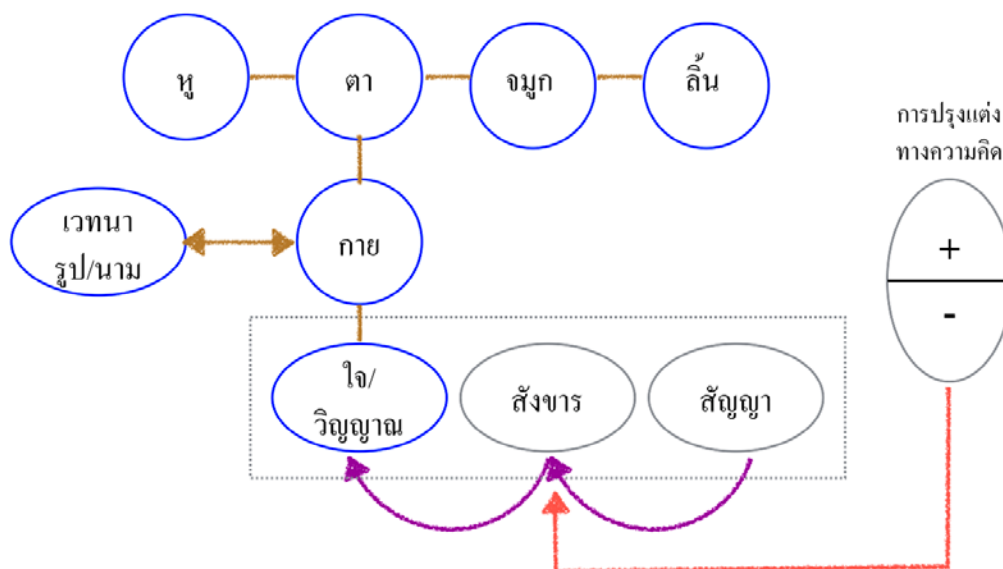
๑) รูป (Corporeality) ได้แก่ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกาย และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือสสารพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติ และพฤติกรรมต่างๆของสสารพลังงานเหล่านั้น

๒) เวทนา (Feeling หรือ Sensation) ได้แก่ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ ซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ

๓) สัญญา (Perception) ได้แก่ ความกำหนดได้ หรือหมายรู้ คือกำหนดรู้อาการเครื่องหมายลักษณะต่างๆ อันเป็นเหตุให้จำอารมณ์ (object) นั้นๆได้

๔) สังขาร (Mental Formations หรือ Volitional Activities) ได้แก่ องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่างๆของจิต มีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งแต่งจิตให้ดีหรือชั่ว หรือเป็นกลางๆ ประปรุงการตรึกนึกคิดในใจ และการแสดงออกทางกายวาจา ให้เป็นไปต่างๆ เป็นที่มาของกรรม เช่น ศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ปัญญา โมหะ โลภะ โทสะ มานะ ทิฏฐิ อิสสา มัจฉริยะ เป็นต้น เรียกรวบอย่างง่ายๆว่า เครื่องปรุงแต่งของจิต เครื่องปรุงแต่งของความคิด หรือเครื่องปรุงแต่งของกรรม

๕) วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

ภาพประกอบที่ ๑ กระบวนการทำงานของขั้น ๕

จากภาพประกอบ กระบวนการทำงานของขั้น ๕ นี้ ทำให้เราสามารถเข้าใจการทำงานของการคิดอันส่งผลให้เกิดกระบวนการตัดสินใจและเกิดเป็นการกระทำขึ้นมา ซึ่งจะพบได้ว่า การคิดอย่างโน้นขึ้นอยู่กับการสังเกตที่มีอยู่ก่อนหน้าคือ เมื่ออายตนะของเรารับภาพสัมผัส กลิ่น หรือเสียงกระทบเข้ามา ก็เกิดเป็นตัวสัญญาเป็นวัตถุดิบของการคิด จากนั้นจิตของเราจะปรุงแต่งเกิดเป็นความคิด รวมเป็นประสบการณ์ของเราต่างๆ ไว้ในความจำได้หมายรู้(สัญญา) และสังขารเป็นตัวทำให้เกิดการตีความ ส่งผลให้เกิดอารมณ์ต่างๆ ความเข้าใจการทำงานของขั้น ๕ นี้ ทำให้เรารู้ทันความคิดได้มากขึ้น

รถวิ่งต่อไปในความมืด แม้เมื่อฝนหายแล้วลมก็ยังคงส่งเสียงหวีดหวิวแปลกๆ อยู่ไม่หยุด ถนนทอดขึ้นสู่ที่สูงแล้วลงสู่ที่ต่ำ หลายครั้งถนนวิ่งข้ามสะพานเล็ก ได้ยินเสียงกระแสน้ำเชี่ยวไหลหลากอยู่ข้างล่างถนน มาริมีความรู้สึกรู้ว่าคงจะต้องนั่งอยู่ในรถอย่างนี้เรื่อยๆ ไม่มีวันสิ้นสุด และทุ่งหญ้าแห้งแล้งที่เรียกว่ามัวร์นี้แท้จริงเป็นมหาสมุทรสีดำ ตรงที่รถวิ่งเท่านั้นที่เป็นแถบแผ่นดินแห้ง

“เราไม่ชอบมันเลย” เด็กหญิงคิดกับตัวเอง ^{๓๓}

ดังเช่นฉากนี้ของวรรณกรรมฯ ก็จะพบลักษณะการทำงานของความคิดของตัวละครอันส่งผลให้เกิดอารมณ์ขุ่นมัว ซึ่งในลักษณะทุ่งเช่นเดียวกันนี้ เด็กหญิงก็มีความรู้สึกกับฉากนี้หลากหลาย เมื่อเธอได้รับประสบการณ์มากขึ้น คือการบอกเล่าของสาวใช้มาร์ธา รวมทั้งเพื่อนของเธอคือดิลคอน ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้มาริมีมุมมองต่อทุ่งมัวร์ที่ดีขึ้น รวมทั้งช่วงเวลาของสภาพแวดล้อมก็ส่งผลต่อกระบวนการความคิดของเธอเมื่อแรกพบกับทุ่งมัวร์

นกน้อยเอียงคอเงยหน้ามองผู้ชายชราด้วยดวงตาใสแจ๋วของมัน นัยน์ตาของมันเป็นประกายราวกับหยดน้ำค้างสีดำ ที่ทำของมันคุ้นเคยกับชายชรา มาก ไม่มีอาการหวาดกลัวแกอยู่เลย มันออกกระโดดไปโน่นมานี่ จิกคุ้ยหาเมล็ดพืชและตัวแมลง

มาริเกิดความรู้สึกปีติอย่างไม่เคยรู้สึกมาก่อน ด้วยว่ามันเป็นนกสวายน่ารักนัก ไร่เรียงแจ่มใสราวกับว่ามันเป็นคน... ^{๓๔}

การรับรู้ของตัวละครมาริ กับสิ่งแวดล้อมส่งผลให้ความคิดของเธอไร่เรียงด้วย

^{๓๓} ฟรานเซส ฮอดจ์สัน เบอร์เน็ตต์, ในสวนลับ, หน้า ๒๑.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

มารีเหางยิ่งกว่าเหางเมื่อไม่มีมารีธา แถออกไปข้างนอกทันทีที่สามารถออกไปได้ ออกวิ่งรอบสวนดอกไม้ที่มีน้ำพุอยู่กลางสวนสิกรอบก่อนอย่างอื่น แก่นักรอบที่วิ่งอย่างจดจ่อไม่ให้พลาดได้ เมื่อครบสิกรอบแล้วแถรู้สึกสบายใจขึ้น มีกำลังใจมากขึ้น^{๓๕}

จากตัวอย่างที่ยกมา จะพบว่าความคิดและการเป็นอยู่ของตัวละครมีความสัมพันธ์กัน และเมื่อตัวละครเริ่มที่จะเปลี่ยนแปลง กระบวนการคิดที่ให้ผลร้ายกับตนเองก็เปลี่ยนไป มีช่วงเวลาที่ยุติไม่ตื้นน้อยลง ในการอธิบายวรรณกรรมของผู้ประพันธ์ เน้นความสัมพันธ์ของความคิดและผล ซึ่งทางพระพุทธศาสนาอธิบายเหตุได้มากกว่านั้น อาจจะกล่าวได้ถึงการสะสมประสบการณ์ในอดีต และนำมาอธิบายรวมกับขั้น ๕ ซึ่งนำไปสู่การนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้กับกระบวนการอธิบายเพิ่มเติมในการสอนได้

๕) การบังคับกายและการบังคับวาจา

การบังคับกายและการบังคับวาจา มีความสัมพันธ์กัน ช่วยให้ไม่เผลอกระทำผิดในเรื่องใหญ่ ซึ่งการควบคุมความคิดหรือการทำให้มีความคิดเห็นถูกต้องคล้อยตามความเป็นจริงนั้นเป็นเรื่องยาก ในส่วนนี้จะสัมพันธ์กับศีล ๕^{๓๖} คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

- (๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน
- (๒) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน
- (๓) กาเมสุมิฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดีกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักและหวงแหน
- (๔) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง
- (๕) สุราเมรยมชฺชปมาทฏฐานา เวรมณี เว้นจากน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑๕.

การปฏิบัติตามหลักศีล ๕ นั้น สามารถเกิดขึ้นโดยธรรมชาติเมื่อสภาพชีวิตผ่อนคลาย และเข้าใจหลักของธรรมชาติ เมื่อชีวิตไม่มีเวลาที่จะใคร่ครวญ หลักธรรมนี้จึงสำคัญ เพื่อไม่เกิดการกระทำที่จะทำให้ผลที่ไม่ดีกับผู้อื่นซึ่งทั้งตนเองและผู้อื่นจะเดือดร้อน และยังไกลจากเป้าหมายทางศาสนาไป ในวรรณกรรมเมื่อมีริฎกกรอบชีวิตด้วยประสบการณ์ซ้ำๆ ไม่มีการเรียนรู้ขณะอยู่ที่อินเดีย เธอได้แต่อยู่กับคนรับใช้ในฐานะเจ้านาย เรียนรู้ที่จะทำทุกอย่างได้ตามที่ต้องการไม่มีโอกาสจะได้เห็นชีวิตด้านอื่น รวมทั้งเรียนรู้การใช้ชีวิตของแม่ที่เพิกเฉยต่อเธอ เธอจึงเป็นคนที่มีความเกรี้ยวกราดและขวางโลก เพราะไม่เข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี และเมื่อจังหวะชีวิตของมารีต้องย้ายถิ่นฐานไปพักอาศัยกับลุง เธอมีโอกาสพบเจอผู้คนที่หลากหลาย การกระทำของเธอสัมพันธ์กับผู้คนอย่างอ่อนโยนขึ้นทีละน้อย จนในที่สุดนอกจากการกระทำของเธอจะไม่ทำร้ายผู้อื่นแล้ว ยังมีลักษณะของการช่วยเหลือให้ผู้อื่นดีขึ้นด้วย

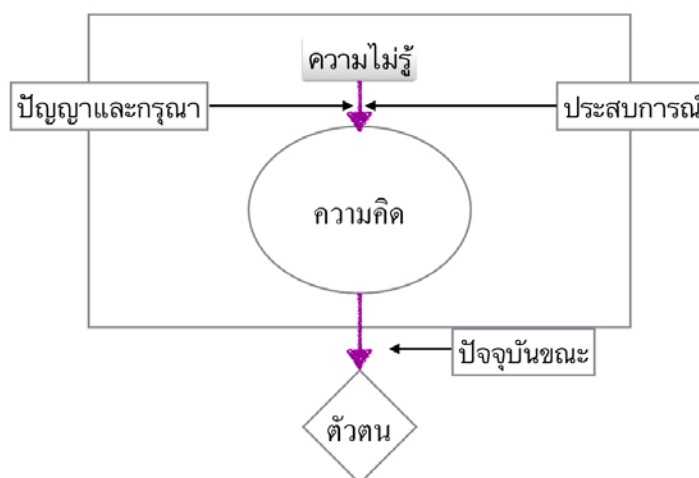
ตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว เบญจศีล จะคู่กับเบญจธรรม^{๓๓} ซึ่งเป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล เบญจธรรมที่เด่นชัดที่สุดในวรรณกรรมคือ ข้อแรกเมตตา กรุณา ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และคิดช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อที่ ๑ ซึ่งความเมตตา กรุณาเป็นองค์ธรรมหนึ่งในพรหมวิหาร ๔ ซึ่งจะได้มีการศึกษาเป็นหัวข้อต่างหาก จึงกล่าวสรุปเพียง ธรรมชาติของศีลนั้น สามารถเกิดขึ้นได้อย่างธรรมชาติ และความเต็มใจทำของเจ้าตัว แม้เป็นข้อกำหนดเพื่อการพัฒนาจิตเบื้องต้น ดังนั้น เมื่อใจเกิดความผ่อนคลาย เปิดกว้าง จึงง่ายที่จะมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โดยอัตโนมัติ และในส่วนนี้สามารถนำไปประยุกต์อธิบายสอนธรรมในส่วนของศีลเพื่อให้เห็นธรรมชาติการเกิดขึ้นจากชีวิตของแต่ละคนได้

๓.๓ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ในส่วนก่อนหน้าเป็นการสรุปหลักธรรมในการเปลี่ยนแปลงตนเองศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดทางคริสเตียนวิทยา ในส่วนนี้เป็นการศึกษาหลักธรรมในลักษณะที่เป็นปัจจัย องค์ประกอบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง เพื่อที่จะอธิบายว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงกับหลักธรรมที่เกิดขึ้นกระทบกับเราในการใช้ชีวิตประจำวันอย่างไร ซึ่งจะประกอบไปด้วย ความคิด ความไม่รู้ ประสบการณ์ ปัญญาและความกรุณา ปัจจุบันขณะ^{๓๔}

^{๓๓} อ่างแล้ว.

^{๓๔} หลักการแบ่งมาจากแนวคิดเรื่องขั้น ๕ รวมกับแนวคำสอนที่เป็นที่นิยมในปัจจุบันในการสอนเรื่องของการใช้ชีวิต ซึ่งมักจะกล่าวถึงปัจจุบันขณะ แนวคิดปัญญาและกรุณามาจากแนวคิดของหลักธรรมพุทธศาสนาพุทธนิกายมหายานซึ่งเมื่อกล่าวถึงหลักธรรมโดยสรุปแล้วอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของปัญญาและกรุณา

ภาพประกอบที่ ๒ ภาพรวมการทำงานของจิตใจประกอบกับแนวคิดพุทธธรรม

จากภาพแสดงถึงการเกิดเป็นลักษณะตัวตนของเราอาศัยความคิดสร้างการกระทำต่างๆ โดยความคิดนั้นเกิดจากความไม่รู้ หรือความรู้ ซึ่งความไม่รู้จะเปลี่ยนเป็นความรู้ได้ต้องอาศัย ประสบการณ์ และความรู้ที่ถูกต้องสอดคล้องกับความเป็นไปของชีวิตนั้น ประสบการณ์จะเกิดจากการใช้ปัญหาและความกรรมในการใคร่ครวญออกมา และความคิดนี้จะอยู่บนพื้นฐานของการคิด เป็นปัจจุบัน คือไม่คิดคร่ำครวญหาอดีตผ่านมา หรืออนาคตที่ยังมาไม่ถึง ซึ่งกระบวนการคิดเช่นนี้ จะทำให้การกระทำของเราถูกต้องสัมพันธ์กับความเป็นไปของชีวิต ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดชีวิตที่ดีขึ้น

๓.๓.๑ ความคิด

กระบวนการของความคิดที่เกิดขึ้นนั้น เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการกระทำต่างๆ ตามมาและส่งผลกับเราในชีวิตประจำวัน โดยความคิดนั้นมีทั้งให้ทุกข์และให้โทษ หลักธรรมอันจะทำให้เข้าใจเรื่องความคิดนั้นอาจจะพิจารณาได้จากเรื่องขันธ ๕

“ครั้งที่แกอละวาดหนักที่สุดก็คือวันหนึ่งเราพาแกออกไปข้างนอก ที่มีต้นกุหลาบข้างน้ำพุ นะคะ คุณคอลลินแกเกิดอ่านพบว่ามีคนติดโรคจากกุหลาบ เรียกว่า หวัดกุหลาบ แกเลยจามขกใหญ่ บอกว่าแกติดโรคจากหวัดกุหลาบเข้าแล้ว...”^{๓๕}

ความคิดของตัวละครอยู่บนพื้นฐานของจินตนาการ จากข้อมูลที่ได้รับจะแปลกจากความเป็นจริงที่เกิดขึ้นได้ แต่เมื่อตัวละครเชื่อว่ามันจะเกิดขึ้น การแสดงออกจึงสะท้อนลักษณะ

^{๓๕} ฟรานเชส ฮอร์ดสัน เบอร์เน็ตต์, ในสวนลับ, หน้า ๑๔๔.

ของความคิดของตัวละครที่เชื่ออย่างนั้น ผลคือการกระทำตามความคิด ทำให้เขาใช้ชีวิตเสมือนว่า
ตอนเป็นคนป่วยจริงๆ

๓.๓.๒ ความไม่รู้

ความไม่รู้ เป็นธรรมชาติของชีวิต ซึ่งการเปลี่ยนความไม่รู้นั้นต้องอาศัยประสบการณ์
และประสบการณ์เป็นเช่นไรย่อมทำให้ความคิดเป็นเช่นนั้นไปด้วย ความคิดที่ดีจึงต้องอาศัยการ
ใคร่ครวญด้วยปัญญาและกรุณา ประสบการณ์อันเปลี่ยนเป็นความคิดนั้นจึงสอดคล้องกับบริบท
แวดล้อมและไม่ทำร้ายตัวผู้คิด ความไม่รู้ตามเป็นจริงไม่สอดคล้องกับบริบทแวดล้อม อาจจะเทียบ
ได้กับเรื่องของอริชาในปัจจุสมุปบาท^{๔๐}

ในตัวอย่างข้างต้นในข้อ ๓.๓.๑ ที่คอลลินคิดว่าตนเองจะเป็นโรคหัดกุหลาบ ก็เพราะ
หลงเชื่อข้อมูลโดยไม่พิจารณาแยกคาย ประสบการณ์ที่ได้รับกับปัญญาจึงสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง

อีกตัวอย่างคือมารีกับความคิดที่มีต่อทุ่งมัวร์^{๔๑} ความรับรู้พื้นฐานส่วนตัวของมารี มี
อคติต่อทุ่งมัวร์ และเมื่อได้รับการชี้แจงจากทั้งมารีธา และความรู้สึกลึกซึ้งของคิตคอนที่มีต่อทุ่งมัวร์ มา
รีจึงเริ่มทบทวนตนเอง และมีทัศนคติที่เปลี่ยนไป รวมทั้งแม้บางครั้งมารีก็รู้สึกไม่ชอบทุ่งมัวร์เช่น
เคย แต่ก็ได้นำเอาความรู้สึกมาทบทวนกับลักษณะนิสัยของตนเองอีกด้วย

ความไม่รู้ทำให้เกิดกรอบความคิดที่คับแคบและมีวัตถุดิบทางความคิดในการแก้ไข
ปัญหาได้น้อยมาก และเมื่อมีประสบการณ์ต่อสิ่งเดียวกันมากๆ เข้าก็สามารถเลือกที่จะใช้ความรู้ใน
แบบที่ตนคิดว่าเหมาะสมได้ เช่น ประสบการณ์ที่ตัวละครมีความเจ็บป่วยของคอลลิน และ
ประสบการณ์ที่มีต่อทุ่งมัวร์ของมารี

๓.๓.๓ ประสบการณ์

ประสบการณ์เชื่อมโยงกับความคิด เนื่องจากเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดวัตถุดิบของความคิด
ในการตัดสินใจ ใคร่ครวญกับตัวเองถึงเหตุการณ์หนึ่งๆ ที่อยู่ตรงหน้า ประสบการณ์นี้อาจจะเทียบ
ได้กับสัญญาในขั้น ๕

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน อริชา ๘, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับ
ประมวลธรรม, หน้า ๑๕๘.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

...แกถูกเลี้ยงอบรมมาให้เป็นคนหมกมุ่นอยู่แต่กับตัวเองเป็นส่วนใหญ่ แกไม่เคยเรียนรู้ที่จะนึกถึงคนอื่นนอกจากตัวเอง”^{๔๒}

“งั้นใครจะแต่งตัวให้ฉันล่ะ”^{๔๓}

เป็นถ้อยคำง่าย ๆ ตรง ๆ มารีไม่เคยได้ยินความจริงเกี่ยวกับตัวเองของแกมาก่อนเลยในชีวิตคนใช้ชาวอินเดียมีแต่คอยลาซามให้แก ขอมให้ทุกอย่างไม่ว่าแกจะหยาบคายกับพวกเขาอย่างไร...^{๔๔}

ประสบการณ์ในละครนี้เกิดขึ้นในสองลักษณะ คือ

๑) ประสบการณ์ในสถานที่ใหม่ๆ ที่เป็นการพบเห็นแวดล้อมที่ต่างไป การเดินทางรวมทั้ง จากอินเดียมาที่ทุ่งมัวร์ และประสบการณ์การได้ลองทำอะไรบางอย่าง เช่น การปลูกต้นไม้

๒) ประสบการณ์จากการบอกเล่า ในที่นี้สัมพันธ์กับเรื่องของมิตรที่ดี ปกติแล้วเราไม่สามารถที่จะพบเจอหรือเรียนรู้จากทุกเหตุการณ์ได้ การได้ฟังคำบอกเล่า คำสอนที่ดี จึงเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ การมีข้อมูลในใจเพื่อแก้ปัญหาเมื่อเจอกับสถานการณ์ต่างๆ

นอกจากนี้แล้วประสบการณ์ก็ยังเกิดจากการอ่านได้อีก ดังเช่น คอลลินที่เมื่อยังลูกขึ้นไม่ได้เพราะเชื่อว่าตนเองป่วย ก็อาศัยการอ่านหนังสือทำให้รู้จักสิ่งต่างๆ รอบตัว

ประสบการณ์มีทั้งส่วนที่ดี และไม่ดี ซึ่งประสบการณ์ที่ไม่ดีก็จะทำให้ง่ายที่จะนำสิ่งนั้นเข้ามาสู่กระบวนการใคร่ครวญ และทำให้เกิดการตัดสินใจที่ผิดพลาด หรือเป็นผลไม่ดีต่อตนเองและผู้อื่น ส่วนที่ทำให้เกิดประสบการณ์ดีนั้นอาศัยปัจจัยข้อต่อไปคือปัญญาและกรุณา

๓.๓.๔ ปัญญาและความกรุณา^{๔๕}

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาสามารถเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตนั้น ล้วนสรุปได้เป็นสองขั้วลงส่วนด้วยกัน คือ แนวทางแห่งปัญญา และความกรุณา เช่น พรหมวิหาร ๔ ความกรุณา คือ เมตตา และกรุณา ส่วนปัญญาคือ มุทิตา และอุเบกขา การทำอะไรก็ตามไม่ว่าสัมพันธ์กับตนเองและคนอื่น ล้วนต้องอาศัยความกรุณาในเบื้องต้น ซึ่งทางฝ่ายพุทธศาสนามหายานได้อธิบาย

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

^{๔๕} จากความเข้าใจในคำบรรยายเกี่ยวกับโพธิจิตในส่วนของพุทธศาสนามหายาน

ไว้ว่า ความกรุณาทำให้หัวใจเปิดกว้าง และเป็นมิตรกับสิ่งต่างๆทำให้เรานุ่มที่จะนำมาพิจารณา เมื่อเราไม่สามารถเป็นมิตรกับสิ่งต่างๆได้ เราย่อมไม่อาจจะเห็นเหตุการณ์ที่เป็นจริงที่อยู่ตรงหน้าเรา แต่จะเต็มไปด้วยอคติที่เรามีต่อสิ่งนั้น ส่วนปัญญาทำให้เราสามารถไตร่ตรองสิ่งนั้นตามแนวทางของความเป็นไปของชีวิตได้ ดังนั้นการกระทำของเราจะห่างออกจากการกระทำเพราะความเห็นใจซึ่งแม้ดูเหมือนว่าเป็นเรื่องดี แต่ก็แฝงความรู้สึกลึกๆว่ายินดีที่เห็นผู้อื่นด้อยกว่า สบายใจที่เห็นคนอื่นแย่กว่า

ประสบการณ์ที่ดีมีส่วนช่วยเสริมในการบ่มเพาะความกรุณาขึ้นในใจ มาริเดิมเป็นเด็กที่ไม่มีใครสนใจแม้แต่แม่ของเธอเอง เมื่อเกิดเหตุที่ทำให้เธอต้องย้ายไปอยู่กับลุงของเธอที่ประเทศอังกฤษ เธอได้มีโอกาสเรียนรู้กับผู้คนระหว่างการเดินทาง ถึงบุคลิกลักษณะที่เธอแสดงต่อผู้อื่นแต่คนเหล่านั้นรับแต่โดยดีเพราะเป็นคนรับใช้ เมื่อเธอได้รับปฏิกริยาโต้ตอบทำให้เธอเริ่มเกิดการสังเกตกับตัวเอง และเมื่อเธอมาถึงประเทศอังกฤษเธอได้รับความเป็นมิตรจากสาวรับใช้ช่างคุยชื่อ มาร์ธา ก็ทำให้มาริเรียนรู้ที่จะเปิดกว้าง พุดคุยและช่วยเหลือคนอื่นเช่นกัน

๓.๓.๕ ปัจจุบันขณะ^{๔๖}

ปัจจุบันขณะเป็นส่วนสำคัญมาก ซึ่งการคิดแบบปัจจุบันนั้นจะสัมพันธ์กับสติปัญญา ๔ และมรรค ข้อที่ ๗ คือสัมมาสมาธิด้วย การคิดแบบปัจจุบันอาจจะสามารถคิดถึงเหตุการณ์ในอดีตหรืออนาคตได้ แต่ไม่ใช่การคิดเลื่อนลอยในลักษณะของค้นหา เป็นการพิจารณาด้วยปัญญา ซึ่งอาจจะต้องนำเหตุการณ์ในอดีตหรืออนาคตมาประกอบการคิดด้วย การคิดที่ปราศจากแบบปัจจุบันขณะนั้นจะเต็มไปด้วยค้นหา ทำให้เกิดความฟุ้งซ่าน ประุ่งแต่งไปต่างๆนานาได้ง่าย เช่น

มาริตื่นขึ้นกลางดึกด้วยเสียงสายฝนสาดซัดกระจกหน้าต่าง ฝนตกหนักราวกับสายธารเทลงมา ทั้งฝน ทั้งลม เสียงลมพัดอื้ออึงอ้อมตึก ส่งเสียงฮู้ในปล่องไฟจำนวนมากมายของคฤหาสน์ มาริลุกขึ้นนั่งบนเตียง ไม่มีความสุขและโกรธ

“ฝนทำตัววางโลกเหมือนเราเมื่อก่อนไม่มีผิด” แก่วา...^{๔๗}

การคิดของมาริในลักษณะนี้ เป็นการใช้ปัญญาพิจารณา เทียบเคียงเอาเหตุการณ์ตรงหน้ากับนิสัยที่เธอเคยเป็นทำให้เกิดการทบทวนตนเองและแก้ไขในเวลาต่อมาไม่ทำให้หุดหู่พุ่ม

^{๔๖} คุรยละเอียดใน ม.อ.(ไทย) ๑๔/๒๓๒/๓๑๕-๓๒๐. และ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๖๕๔-๖๕๕.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

ฟาย หรือปรุงแต่งในเหตุการณ์นั้นๆจนเป็นอารมณ์ต่างๆ ซึ่งต่างจากอีกกรณีซึ่งเป็นความคิดของคอลลินที่คนอื่นพูดถึง

“ครั้งที่แกอาละวาดหนักที่สุดก็คือวันหนึ่งเราพาแกออกไปข้างนอก ที่มีต้นกุหลาบข้างน้ำพุ นะกะ คุณคอลลินแกเกิดอ่านพบว่ามีคนคิดโรคจากกุหลาบ เรียกว่า หวัดกุหลาบ แกเลยจามขกใหญ่ บอกว่าแกติดโรคจากหวัดกุหลาบเข้าแล้ว...”^{๔๔}

การคิดแบบนี้เป็นการคิดปรุงแต่งเอาถึงอนาคตที่ยังมาไม่ถึง และเกิดความฟุ้งซ่านเชื่อตามความคิดทำให้ตนเองได้รับความทุกข์จากความคิดที่เชื่อว่าตนเองเป็นคนป่วย เช่นนี้ไม่เรียกว่าเป็นการคิดแบบปัจจุบัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการคิดแบบปัจจุบันสามารถคิดได้ถึงทั้งเรื่องของอดีตและอนาคต

๓.๔ หลักธรรมอื่นที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องในสวนลับ

การศึกษาวเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องในสวนลับสองส่วนแรกนั้น คือ หลักธรรมในการเปลี่ยนตนเองเป็นคนใหม่ ซึ่งเทียบเคียงมาจากหลักทางคริสต์ธรรม และปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองตามแนวทางพระพุทธศาสนา สองส่วนแรกได้กล่าวอธิบายถึงหลักธรรมดังนี้ ศรัทธา ภavana๔ หิริ โอตตปปะ กัลยาณมิตร ไตรลักษณ์ จันธ๕ สีล๕ และปัจจุบันขณะ นอกจากหลักธรรมหรือกรอบความคิดแนวพุทธธรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ยังมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏชัดอยู่ในเนื้อหาวรรณกรรม คือ

๓.๔.๑ กรรม

กรรม ตามความหมายของศัพท์ คือ การกระทำ แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้น ให้รายละเอียดลงไปอีก ซึ่งหากมองในนิยามที่เป็นหนึ่งในกฎธรรมชาติข้อหนึ่ง อันเรียก กรรมนิยาม^{๔๕} นั้น หมายถึง ธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการก่อการกระทำและการให้ผลของการกระทำ หรือเรียกว่าเป็นกระบวนการแห่งเจตจำนง หรือความคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ต่างๆพร้อมทั้งสืบเนื่องออกไปอันสอดคล้องสมกัน

หากมองมูลเหตุของกรรมแล้ว กรรมจะแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ

^{๔๔} ฟรานเชส สอร์ดสัน เบอร์เน็ตต์, ในสวนลับ, หน้า ๑๔๔.

^{๔๕} ดู ธรรมนิยาม พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๒๓๖.

๑) กุศลกรรม การกระทำที่ดี หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ โสภะ อโทสะ โมหะ

๒) อกุศลกรรม การกระทำที่ไม่ดี กรรมชั่ว หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ

หากจำแนกออกเป็นทวารที่ทำการ จะแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑) กายกรรม การกระทำทางกาย

๒) วจีกรรม การกระทำทางวาจา และ

๓) มโนกรรม การกระทำทางใจ

ในวรรณกรรมฯ นั้น มีหลายส่วนที่สะท้อนให้เห็นว่า กฎของความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลนั้น แม้จะกระทำขึ้นโดยมีเจตนา โดยตั้งใจหรือไม่ หากกระทำกรรมนั้นไปแล้ว ย่อมทำให้เกิดผลแน่นอนตามน้ำหนัก สาระของการกระทำที่ทำนั้น

ซึ่งการให้ผลของกรรมก็มีในระดับต่างๆ ดังนี้^{๕๐}

๑) ระดับภายในจิตใจ มีการสั่งสมคุณสมบัติของจิต และส่งผลให้เกิดการปรุงความรู้สึกลึกซึ้ง ความทุกข์สุขอย่างไร

๒) ระดับบุคลิกภาพ ทำให้เกิดผลในการสร้างนิสัย การแสดงออก ท่าที การตอบสนองซึ่งสืบเนื่องมาจากผลในระดับภายในจิตใจ

๓) ระดับวิถีชีวิตของบุคคล กรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ทำให้ได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนา หรือไม่น่าปรารถนา

๔) ระดับสังคม กรรมที่บุคคลและคนทั้งหลายกระทำ มีผลต่อความเป็นไปของสังคมอย่างไร

ซึ่งในระดับ ๓ และ ระดับ ๔ นั้นจะสัมพันธ์กับเงื่อนไขอื่นภายนอกตัวด้วย ทั้งแวดล้อมและบุคคลอื่น อันจะทำให้เห็นว่า การกระทำของเรานั้นส่งผลสัมพันธ์นอกจากตัวเองแล้ว ยังมีอิทธิพลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของบริบทหรือไม่ได้ด้วย

สำหรับในวรรณกรรมฯ นี้ ก่อนที่มารีจะมาอยู่กับลุง เธอเป็นคนที่อารมณ์เกรี้ยวกราด และมักใช้คำหยาบ คำด่ากับคนรอบตัวของเธอ แม้ว่าเป็นเพราะความไม่รู้ ทำให้เธอทำกรรมเช่นนี้ มันก็ส่งผลให้ต่อคนรอบข้างไม่ชอบตัวเธอ และอารมณ์ของตัวเธอนั้นก็คงเกรี้ยวกราด สุขภาพจิต และสุขภาพกายก็แย่ตามไปด้วย ซึ่งลักษณะการพูดแบบนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เธอมักต้องอยู่คนเดียว

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๕-๒๗๐.

เดียว และสาวใช้หากเข้ามาก็ต้องเข้ามาด้วยความหวาดกลัว ไม่มีใครกล้าที่จะแลกเปลี่ยนพูดคุย
แนะนำอะไรเธอนอกจากทำตามคำสั่ง

“แกมาทำไม” เด็กหญิงพูดกับคนใช้ “ฉันไม่ต้องการแก บอกอะย้าห์ของชั้นให้มาหาชั้น
เดี๋ยวนี้”

....คนใช้ชาวพื้นเมืองหลายคนดูเหมือนจะหายหน้าไปที่เหลืออยู่เดินรีบเร่งกันหน้าจูด ทุก
คนมีสีหน้าตื่นกลัวสับสน ไม่มีใครบอกแกว่าอะไร... เด็กหญิงเดินร่อนออกไปในสวน เล่น
อยู่คนเดียวที่ได้ต้นไม้... ยิ่งเล่นแกก็ยิ่งหงุดหงิด พึมพำกับตัวเองด้วยความโกรธ คิดว่าถ้าพี่เลี้ยง
ของแกมา แกจะต้องว่าหล่อนอย่างไรจึงจะสาแก่ใจ^{๕๑}

เด็กหญิงกำลังสร้างวงจรความทุกข์ให้กับตัวเองโดยไม่รู้ตัว และเธอก็ต้องประสบเหตุ
ที่ทำให้เกิดอารมณ์โกรธแบบนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่า แต่เมื่อเธอเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งก็มักจะต้องมี
เงื่อนไขบางอย่างทำให้ออกจากบริบทของความคุ้นชินเดิมๆ ก็จะทำให้ชีวิตเปลี่ยนไป ซึ่งเมื่อเธอ
เปลี่ยนบริบทมาต้องทำอะไรด้วยตัวเอง พบประสบการณ์ใหม่ๆ มุมมองของเธอต่อเรื่องราวต่างๆ ก็
ทำให้เธอดีขึ้นทีละน้อย

เด็กหญิงไม่รู้สึกลึกซึ้งเลยว่า แกได้เริ่มทำสิ่งที่ดีสำหรับตัวแกเองแล้ว ดีที่สุดด้วย ที่ชอบเดิน
เร็วๆ หรือบางครั้งถึงกับวิ่งไปตามทางเข้าสวน นั่นเป็นการช่วยให้โลหิตของแกหมุนเวียนเร็วขึ้น
ทำให้แกแข็งแรงขึ้น เมื่อต้องปะทะลมที่พัดกรูลงมาจากรั้ว^{๕๒}

ไม่ว่าการกระทำต่าง ๆ นั้นมีความรู้ตัวหรือไม่ แต่เมื่อได้กระทำลงไปแล้วย่อมเกิดผล
ตามมา

“ฉันยืนได้” คอลลินบอก ศิริษะตั้งตรง น้ำเสียงมั่นใจ

“ผมบอกคุณแล้ว คุณเลิกกลัวเมื่อไหร่ คุณยืนได้เมื่อนั้น” ดิคคอนพูด^{๕๓}

ในชีวิตประจำวันของเรานั้น เรากระทำสิ่งต่างๆ อันส่งผลดีร้ายให้กับตัวเองมากมาย
โดยทั้งรู้ตัวและไม่รู้ตัว และผลต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็เป็นปัจจัยถึงกันให้เราพบเจอกับสิ่งต่างๆ ทั้งน่าพึง
พอใจและไม่พึงใจ ซึ่งเงื่อนไขซับซ้อนเหล่านี้ มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า ล้วนเกิดจากกระบวนการ
ของความคิดเป็นส่วนใหญ่อันส่งผลให้เกิดอารมณ์และการกระทำที่สอดคล้องกับอารมณ์ตามมา

^{๕๑} ฟรานเซส ฮอดจ์สัน เบอร์เน็ตต์, ในสวนลับ, หน้า ๒-๓.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๗.

๓.๔.๒ การพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเอง คำว่า พึ่งนั้น โดยศัพท์แล้วเป็นคำกริยา หมายความว่า อาศัย เช่น อาศัยบารมีคนอื่น พักพิง เช่น ไปพึ่งเขาอยู่ ขอความช่วยเหลือ เช่น หนีร้อนมาพึ่งเย็น^{๔๔} โดยตัวศัพท์แล้วสังเกตได้ว่า มีความสัมพันธ์กับตนเอง และกับผู้อื่นสองส่วนด้วยกัน ในองค์ธรรมที่ชัดเจนเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ นาถกรณีธรรม^{๔๕} คือ ธรรมอันกระทำที่พึ่ง ธรรมสร้างที่พึ่ง คุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้ อันมีองค์ประกอบ ๑๐ ประการ ดังนี้

- (๑) สีส ความประพฤติดีงามสุจริต รักษาระเบียบวินัย มีอาชีพะบริสุทธิ์
- (๒) พาหุสัจ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้ง
- (๓) กลุขณมิตฺตา ความมีกัลยาณมิตร การคบคนดี ได้ที่ปรึกษา และผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี
- (๔) โสวสุสตา ความเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย รับฟังเหตุผล
- (๕) กิจฺจรมิเยสุ ทกขตา ความเอาใจใส่ช่วยขวยขวายในกิจการใหญ่น้อยทุกอย่างของเพื่อนร่วมหมู่คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง สามารถจัดทำให้สำเร็จเรียบร้อย
- (๖) ธมฺมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักธรรม ใฝ่รู้ใฝ่ความจริง รู้จักพูดรู้จักรับฟัง ทำให้เกิดความพอใจ นำร่วมปรึกษาสนทนา ชอบศึกษา ยินดีปรีดาในหลักธรรมหลักวินัยที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่งๆขึ้นไป
- (๗) วิริยารมฺภ ความขยันหมั่นเพียร คือ เพียรละความชั่ว ประกอบความดี มีใจแกล้วกล้า บากบั่น ก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระ
- (๘) สนฺตุฏฺฐิ ความสันโดษ คือ ยินดี มีความสุขความพอใจด้วยปัจจัยสี่ที่หามาได้ด้วยความเพียรอันชอบธรรมของตน
- (๙) สติ ความมีสติ รู้จักกำหนด ระลึกการที่ทำคำที่พูดไว้ได้ เป็นอยู่อย่างไม่ประมาท
- (๑๐) ปญฺญา ความมีปัญญายังรู้เหตุผล รู้จักคิดพิจารณา เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

^{๔๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมออนไลน์ [ออนไลน์] ที่มา <http://rir3.royin.go.th/dictionary.asp> [๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๗].

^{๔๕} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๔๒๗-๔๒๘, อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗/๓๑-๓๓, พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๓๒๔.

จากองค์ประกอบขององค์ธรรมสังเกตได้ว่าการพึ่งตนเองนั้น มิได้หมายถึงการอยู่ด้วยตัวเองคนเดียว แต่เป็นการสัมพันธ์กับคนอื่นอย่างเข้าใจตัวเอง เพื่อให้ได้มาซึ่งปัญญาในการใช้ชีวิต แก้ไขปัญหา และมีชีวิตได้อย่างมีความสุข

นอกจากนี้แล้ว ความสัมพันธ์ยังกับการพึ่งตนเอง คือ การต้องเป็นคนที่รู้จักตนเอง ทำให้การใช้ชีวิตเป็นไปได้อย่างสมดุล เข้ากับสิ่งแวดล้อมโดยที่ยังคงความเคารพตนเองอยู่ด้วย ซึ่งอรรถกถาจะพบได้ว่าเป็นธรรมข้อหนึ่งในสัปปริสธรรม๗ ประการ อรรถกถา หมายถึง ความรู้จักตน คือ รู้ว่าเรานั้น โดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป^{๕๖}

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย...”^{๕๗}

ในอรรถกถาสุตตานั้น พระพุทธเจ้า เน้นให้ทำความเข้าใจว่าเนื่องจากขันธ ๕ นั้นไม่เที่ยงเป็นทุกข์ การมีตนเป็นที่พึ่ง จะทำให้เรามีท่าทีต่อตนเองและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

“เธอทั้งหลายควรทำความเพียรเองเถิด ตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้บอกทางเท่านั้น...”^{๕๘}

“คนทำบาปกรรมเองก็เศร้าหมองเอง ตนไม่ทำบาปกรรมเองก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์ คนอื่นจะทำให้คนอื่นบริสุทธิ์ไม่ได้”^{๕๙}

“ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่ง เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้เป็นที่พึ่งอันได้โดยยาก”^{๖๐}

“เพราะเหตุนี้แล พวกเธอจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง ภิกษุมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

^{๕๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓, ๑๑/๓๕๗/๔๐๐, อัง.สตุตถ (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๘๗.

^{๕๗} ส.ส. (ไทย) ๑๗/๔๓/๕๕.

^{๕๘} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๖/๑๑๗.

^{๕๙} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๕/๘๔.

^{๖๐} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๑๕.

(๑) พิจารณาเห็นภายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

(๒) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ ฯลฯ

(๓) พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ

(๔) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างนี้แล

อานนท์ ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่ว่าจะในบัดนี้หรือเมื่อเราล่วงไปแล้ว จะเป็นผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุเหล่านั้นจักอยู่ในความเป็นผู้เลิศกว่าเหล่าภิกษุผู้ใคร่ต่อการศึกษา^{๖๐}

ในส่วนนี้ เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่หมายถึงการพึ่งตนเอง คือ การกระทำด้วยตนเอง ในที่นี้หมายถึงการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนจิตใจนั้นเป็นเรื่องภายในที่ไม่สามารถมีใครกระทำแทนได้ ดังนี้แล้ว การพึ่งตนเองจะสรุปได้ว่า

(๑) ต้องมีองค์ความรู้พอที่จะทำให้ตนเองทำตามเป้าหมายได้ ซึ่งก็ต้องอาศัยมิตรที่ดี และเมื่อมีการสัมพันธ์กับผู้อื่น จึงต้องมีคุณสมบัติของการเข้ากับผู้อื่นได้ เช่น การว่านอนสอนง่าย

(๒) ส่วนที่เป็นคุณสมบัติเพื่อสร้างพื้นฐานให้ตนเองมีความพร้อมที่จะเดินตามเป้าหมาย มีชีวิตที่ดีได้ เหล่านี้เป็นการสร้างคุณลักษณะภายในบุคคลอันต้องทำเอง และในกระบวนการนั้น ต้องอาศัยการสังเกต การเรียนรู้ การยอมรับ และปรับปรุง

ในวรรณกรรมฯ เด็กหญิงมารี ขาดสิ่งแวดล้อมที่ดี ประสบการณ์ความรู้ที่จะใช้ชีวิตแบบทำให้เธอทำอะไรเองไม่เป็น และปิดกั้นการเรียนรู้ของตนเอง ด้วยการว่าแสดงอาการเกรี้ยวกราดกับคนรอบข้าง ทำให้ทุกคนไม่กล้าที่จะพูดคุยกับเธอด้วย ต่อมา เมื่อย้ายถิ่นฐาน มารีได้มีโอกาสสัมผัสบรรยากาศที่เปลี่ยนไป ได้รับประสบการณ์ที่แปลกใหม่ ทำให้เธอสร้างประสบการณ์ที่ต่างไปจากเดิม นอกจากนี้มารีก็เริ่มที่จะสัมพันธ์กับคนอื่น อีกทั้งธรรมชาติของสาวใช้ที่เธอย้ายไปอยู่ใหม่นั้น มีบุคคลิกลักษณะที่เป็นตัวแทนของความเป็นมิตรที่ดี ทำให้มารีได้ความรู้ที่จะพัฒนาตัวของเธอเป็นคนใหม่ ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนั้น แม้ว่ามีผู้เจตนาคืออยากช่วยให้มารีเปลี่ยนแปลงเพียงใด เขาก็ไม่สามารถทำได้ ซึ่งการตัดสินใจ การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องเกิด

^{๖๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๕/๑๑๑.

จากตัวมารีเอง นี่เรียกว่าการพึ่งตนเอง ซึ่งต่างกับการช่วยเหลือเกื้อกูล และการพึ่งตนเองนี้ล้วนสัมพันธ์ถึงกระบวนการของหลักธรรมต่างๆ

๓.๔.๓ โยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ^{๖๒} ประกอบด้วย โยนิโส กับ มนสิการ โดย โยนิโส มาจาก โยนิ ซึ่งแปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธี ทาง ส่วน มนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิด คำนึง นึกในใจโดยแยกกาย เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ แปลสืบทอดกันมาว่า การทำในใจโดยแยกกาย โดยวิธีแสดงไวพจน์ให้เห็นความหมายแยกเป็นแง่ๆดังต่อไปนี้

(๑) อุบายมนสิการ แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธี หรือคิดถูกวิธี หมายถึง คิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้าแนวกบัสจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

(๒) ปถมนสิการ แปลว่า คิดเป็นทาง หรือถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้ หรือมีลำดับขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบ ตามแนวเหตุผลเป็นต้น ไม่ยุ่งเหยิง สับสน ไม่ใช่ประเดี๋ยววกเวียนติดพันเรื่องนี้ ที่นี้ เดี่ยวเตลิดออกไปเรื่องนั้น ที่โน้น หรือกระโดดไปกระโดดมา ต่อเป็นชิ้นเป็นอันไม่ได้ ทั้งนี้ รวมความสามารถที่จะชักชวนนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง

(๓) การณมนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุ คิดต้นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึงการคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวสาเหตุให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มา ซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

(๔) อุปปาทกมนสิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย หมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้มีสติ หรือทำให้จิตใจเข้มแข็ง มั่นคง เป็นต้น

หลักโยนิโสมนสิการนี้ จะสัมพันธ์กับกัลยาณมิตรซึ่งทำให้เกิดการเห็นช่องทาง และกระบวนการไคร่ครวญนั้นเป็นเรื่องของตนเอง

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒๑-๖๒๒.

สำหรับพระสูตรมีตัวอย่างเช่น สัพพาสวสูตร^{๖๓} ทรงแสดงเหตุแห่งการปิดกั้นอาสวภาวะทั้งปวงให้ภิกษุฟัง โดยในการนี้แสดงออกถึงอาสวออกเป็น ๗ ประการ โดยเนื้อหาที่มีลักษณะที่เป็นการถาม-ตอบเอง ทำให้เห็นลักษณะของตัวอย่างกระบวนการโยนิโสมนสิการ

ในวรรณกรรม^{๖๔} นี้ ส่วนมากเป็นลักษณะของมิตรที่ทำให้เกิดการคิดพิจารณา อันได้แก่

ในช่วงต้นเด็กหญิงมารีก็ต้องอาศัยผู้อื่นทำให้เกิดการใคร่ครวญทบทวนตัวเอง ซึ่งเธอได้สาวใช้มารีธา คอยให้ประสบการณ์ด้วยการแลกเปลี่ยนและซักถาม

“แล้วตัวคุณหนูเองล่ะคะ ชอบตัวเองแบบไหน”

“แม่เคยพูดกับดิฉันอย่างนี้ครั้งหนึ่ง แก่กำลังล้างชาม ดิฉันอารมณ์บูดมา พูดไม่ดีถึงคนนั้นคนนี่ แกหันมาพูดกับดิฉันว่า พูดแต่ว่าตัวเองไม่ชอบคนนั้นคนนี่ แล้วตัวเองล่ะชอบตัวเองแค่ไหน...”^{๖๔}

ตัวละครมารีได้ให้ประสบการณ์แก่คอลลิน ทำให้เกิดเห็นท่าทีที่จะมีต่อสถานที่ตรงหน้าเปลี่ยนไปจากที่คิดอย่างไร อีกทั้งยังเป็นการได้ใคร่ครวญประสบการณ์ของตนเอง แลกเปลี่ยนการพบกับสถานที่ครั้งแรกที่มีความรู้สึกอย่างไร และเปลี่ยนไปเพราะอะไรซึ่งต้องอาศัยกระบวนการทบทวนตนเอง

“ทุ่งมัวร์ไม่เห็นมีอะไรเลย มีแต่ที่โล่งๆสุดลูกหูลูกตา มีแต่หญ้าแข็งแรงๆ น่าเบื่อตาย”

“ไม่จริงเลย” มารีคัดค้าน “ทุ่งมัวร์เป็นที่ที่สวยงามที่สุด มีต้นอะไรต่ออะไรล้วนแต่น่ารักงดงาม นับเป็นพันธุ์ชนิดขึ้นอยู่ในทุ่งมัวร์ สิ่งมีชีวิตตัวเล็กตัวน้อยนับเป็นพันธุ์อย่างอาศัยอยู่ในทุ่งมัวร์ ถ้าไม่ได้ดินกับต้นไม้มัน หรือในพงหญ้าทุ่งมัวร์ก็คือโลกทั้งโลกของมันทีเดียวละ”

“เธอรู้เรื่องราวทั้งหมดนั้นได้ยังไง” คอลลินถาม มองหน้าเด็กหญิง

“อันที่จริงฉันไม่เคยออกไปที่ทุ่งนั้นสักครั้งเดียว” มารีบอก “เคยนั่งรถผ่านในตอนกลางคืนคนเดียว ตอนที่เดินทางมาอยู่ที่นั่น ที่แรกฉันก็คิดว่ามันน่าเกลียด ไม่มีอะไรน่าสนใจอย่างที่เธอคิดเหมือนกัน จนกระทั่งได้ฟังมารีธาเล่าให้ฟังก่อน แล้วต่อมามีคนเล่าให้ฟังอีก เวลาที่คิดคนเดียวให้ฟังอีก เวลาที่คิดคนเดียวเล่าอะไรให้ฟัง เธอจะพลอยมองเห็นภาพ แล้วก็มีความรู้สึกเหมือนกับว่าเธอได้ยิน ได้เห็นสิ่งนั้นๆด้วย...”^{๖๕}

ตัวละครทบทวนตนเองจากการสังเกตธรรมชาติและเปรียบเทียบลักษณะนิสัยของตนเอง ซึ่งในตอนแรกนั้น มารีไม่รู้จักรักที่จะใส่ใจแม้แต่กับตัวเองเลย ปัจจัยที่ทำให้เกิด

^{๖๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔-๒๘/๑๗-๒๖.

^{๖๔} ฟรานเชส ฮอดจสัน เบอร์เน็ตต์, ในสวนลับ, หน้า ๖๓.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

ประสบการณ์และหมั่นทบทวนตนเองนั้นเกิดขึ้นโดยอาศัยผู้อื่น และเมื่อนิสัยนั้นเกิดกับตน ก็จรรู้จักที่จะเทียบเคียงประสบการณ์ตนเองกับเหตุการณ์รอบๆตัว ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทุ่งมัวร์ที่เคยรู้สึกไม่ดี แม้ในฉากตอนนี้ตัวละครก็ยังรู้สึกไม่ดีกับทุ่งมัวร์อยู่ แต่มีความเป็นมิตรกับเหตุการณ์และอาศัยเหตุการณ์มาทบทวนเกิดประโยชน์ในการสังเกตและเปลี่ยนแปลงตนเองต่อไป

แต่ทว่า ไม่มีใครสามารถคาดได้เลยว่าลมฟ้าอากาศของยอร์กเชอร์จะเป็นอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูใบไม้ผลิ มาริเดินขึ้นกลางดึกด้วยเสียงสายฝนสาดซัดกระจกหน้าต่าง ฝนตกหนักราวกับสายธารเทลงมา ทั้งฝน ทั้งลม เสียงลมพัดอื้ออึงอ้อมตึก ส่งเสียงอยู่ในปล่องไฟจำนวนมากมายของคฤหาสน์ มาริลุกขึ้นนั่งบนเตียง ไม่มีความสุขและโกรธ

“ฝนทำตัวขวางโลกเหมือนเราเมื่อก่อนไม่มีผิด” แก่วา...^{๖๖}

เมื่อตัวละครรู้จักการทบทวนตนเองจากตัวอย่างที่ยกมา จะเห็นได้ว่า แม้ลักษณะทางธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ขณะหนึ่งนั้น ก็ย่อนนำมาทบทวนกับลักษณะอารมณ์ต่างๆของตนเองได้ และการทบทวนเหล่านี้จะนำไปสู่ความเข้าใจเหตุและผลของการกระทำของตนเอง และเลือกที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดผลดีกับตนเอง เช่นนี้ มาริก็พบว่าลักษณะธรรมชาติที่ไม่พึงประสงค์นั้น เหมือนกับตนเองที่ทำตัวขวางโลกที่เคยเป็นมา

๓.๔.๔ อธิบาบท ๔^{๖๗}

อธิบาบท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อธิบาบท ซึ่งจำแนกไว้เป็น ๔ คือ

(๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ในฐานะที่เป็นสิ่งที่ตนถือว่าดีที่สุดในมนุษย์ เราควรจะได้ ข้อนี้เป็นกำลังใจอันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรมข้อต่อไปทุกข้อ

(๒) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น การกระทำที่ติดต่อกันไม่ขาดตอน เป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ คำนี้มีความหมายของความกล้าหาญเจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

^{๖๗} ในงานเขียนอธิบายเรื่องพระพุทธศาสนากับการใช้ชีวิต หลักธรรมที่ถูกยกขึ้นมากล่าวถึงเป็นตัวอย่างบ่อยครั้ง ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ และอธิบาบท ๔ ผู้ศึกษาจึงนำหัวข้อธรรมดังกล่าวมาศึกษากับวรรณกรรมฯ โดยจัดหมวดหมู่ตามความเหมาะสมแก่การศึกษา

ดูรายละเอียดใน วราภรณ์ ตระกูลสฤณย์, จิตวิทยาการปรับตัว, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ), หน้า ๑๔๕.

๓) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝึกฝนสิ่งนั้นความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไปจากความรู้สึกรักของตัวทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัดอยู่ในใจเสมอ คำนี้ รวมความหมายของคำว่า สมาธิอยู่ด้วยอย่างเต็มที่

๔) วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น แห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้ รวมความหมายของคำว่า ปัญญา ไว้อย่างเต็มที่

ในความพอใจ คือ จันทะนั้น เป็นส่วนที่อาศัยรูปแบบของการพัฒนาคุณภาพชีวิตต้องเป็นสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์ ทำให้เกิดกุศลกรรมต่อไป หากเป็นอกุศลกรรมจะเกิดด้วยตัณหา^{๖๔}

ในวรรณกรรมจุดเด่นของเรื่องอยู่ที่สวนลับ และการเริ่มต้นค้นหาพื้นฟูสวนลับนั้นเกิดจากความตั้งใจ ความใคร่รู้ในพื้นที่ของมารี ความชื่นชอบในเพื่อนใหม่คือนกรอบบินที่บินเข้าไปในสวนลับ ทำให้มารีตั้งใจที่จะเข้าไปในสวนลับให้ได้ และเริ่มที่จะฝึกทำสวนพื้นฟูสวนให้กลับมามีชีวิตชีวากครั้ง ความพยายามนี้ทำให้เธอได้รับผลที่ดีตามมา คือการเปลี่ยนแปลงชีวิตของเธอ การได้เพื่อนใหม่ที่ช่วยเหลือในการฟื้นฟูสวน รวมทั้งเอื้อต่อการช่วยเหลือคอลลินให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ความพอใจนั้นทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นทางของการพัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ให้ดีขึ้นด้วย เช่นที่เด็กๆ มารี คอลลิน และดิกคอน พยายามที่จะปรับปรุงสวนลับที่ค้นพบ

๓.๔.๕ สังคหัตถ์ ๔

สังคหัตถ์ ๔ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรีเอื้อเพื่อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

(๑) ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเพื่อแบ่งปันของของตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

^{๖๔} ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๓๓, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๑-๔๔๓/๓๔๒-๓๔๓, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๙๗๔.

(๒) เปยวจา (ปิยวาจา) คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพื่อเจ้า

(๓) อตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิด หรือการประพฤตินในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น

(๔) สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอ ปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความเท่าเทียม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

“ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔ ประการนี้ สังคหวัตถุ ๔ ประการอะไรบ้าง คือ

(๑) ทาน (การให้)

(๒) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก)

(๓) อตถจริยา (การประพฤตินประโยชน์)

(๔) สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)

ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล ทาน เปยยวัชชะ อตถจริยาในโลกนี้ และสมานัตตตาในธรรมนั้นๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปไว้ได้ฉะนั้น

ถ้าไม่พึงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้การนบถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความยิ่งใหญ่ และเป็นผู้น่าสรรเสริญ”^{๖๕}

สังคหวัตถุนั้น เปรียบได้เหมือนกับหลักการปฏิบัติที่เป็นพฤติกรรมภายนอกในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ส่วนพรหมวิหารนั้น จะบอกว่า การวางใจที่ต้องมีกับการอยู่ร่วมกับผู้อื่นนั้นเป็นอย่างไร เป็นเรื่องของพฤติกรรมภายในจิตใจ

^{๖๕} อัง จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๓/๕๐-๕๐.

ในวรรณกรรมนี้ จะพบว่า ทั้งมารี และคอลลิน ต่างก็เริ่มจากการเป็นคนที่มีวาจา ร้ายกับคนรอบๆข้าง คนรอบข้างจึงไม่ยินดีที่จะอยู่ใกล้และพูดคุย อีกทั้งพยายามจะหลีกเลี่ยงการ พบเจอเท่าที่จะทำได้ บุคลิกลักษณะของเด็กทั้งสอง ก็ต่างเอาแต่ใจ ไม่รู้จักการแบ่งปัน แต่เมื่อทั้ง สองเริ่มที่จะเปลี่ยนแปลงเริ่มที่จะพูดคุยกับผู้อื่น เริ่มที่จะเรียนรู้ในการเอาใจใส่ คนรอบข้างก็ กลับมาพูดคุยและช่วยเหลือ แม้ไม่มีการร้องขอก็ตาม

...ท่าทางแกล้งตุ้ยใจเมื่อมองเห็นมารีเข้า แยกมือขึ้นตะแถมวกแสดงการระนิทหนึ่งพอ เป็นพิริ ให้ความรู้เด็กหญิงเป็นลูกหลานเจ้านาย แต่สีหน้าของแกลไม่มีรอยยิ้ม ไม่ได้แสดงว่ายินดีที่ ได้พบมารีในที่นั้นแม้แต่น้อย ซึ่งเป็นความรู้สึกตรงกันกับ “คุณหนูมารีคนขวางโลก” ผู้กำลังไม่ พอใจวิธีการทำสวนของแกลอยู่แล้ว จึงไม่รู้สึกริสนิดที่เห็นคนสวนแต่อย่างใด”^{๓๐}

มารีเดินย้อนกลับไปยังสวนครัวแปลงแรกที่แกลเข้ามา พบชายชราคนนั้นกำลังขุดดินอยู่ แกลจึงเดินเข้าไปดูใกล้ๆด้วยที่ทำได้ตัวอย่างเคย ชายชราไม่มีทีท่าว่าจะแะแะกับแกลแต่อย่างใด ในที่สุดเด็กหญิงจึงเป็นฝ่ายพูดขึ้นก่อน...”^{๓๑}

เด็กหญิงต้องแปลกใจที่เห็นสีหน้าของชายชราเปลี่ยนไป ยิ้มน้อยๆทำให้หน้าของแกลดู เปลี่ยนไปเลยทีเดียว ประหลาดอะไรอย่างนั้น คนเรานี้เวลายิ้มหน้าตาน่าดูขึ้นอีกมากได้ถึง ขนาดนั้น คุณหนูมารีไม่เคยสังเกตเห็นเช่นนี้มาก่อนเลย”^{๓๒}

จากตัวอย่างเรื่องที่ยกมานั้น แสดงให้เห็นถึงตัวละครที่เปลี่ยนไป จากการใช้ความเป็น เจ้านายवादและสั่งคนรับใช้ กลายเป็นมิตรและพูดคุยด้วยความเป็นมิตร ทำให้ท่าทีของคนสวนที่ จากเดิมไม่มีความสนใจเด็กหญิงมารีนอกจากความเป็นเจ้านาย เริ่มมีบทสนทนากันอย่างราบรื่น เป็นธรรมชาติขึ้น ซึ่งในช่วงหลังมารีได้มีท่าทีต่อทุกคนด้วยความเป็นมิตร ไขว่หาแสดงการ สนทนาปกติ ไม่เป็นคำสั่งหรือคำทอไรทำให้ภาพของการเป็นคนขวางโลกเปลี่ยนไป ได้รับความ เอาใจใส่บริบทแวดล้อมจึงเปลี่ยนไปจากเดิมและไม่ได้อยู่ด้วยตัวคนเดียว

^{๓๐} ฟรานเชส ฮอดจ์สัน เบอร์เน็ตต์, ในสวนลับ, หน้า ๓๔.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

^{๓๒} อ่างแล้ว.

๓.๔.๖ พรหมวิหาร ๔^{๗๓}

พรหมวิหาร ๔ แปลว่า ธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่ พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ หลักธรรมนี้ได้แก่

(๑) เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ เพื่อการบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น

(๒) กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกาย ซึ่งความไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน พระพุทธองค์ทรงสรุปไว้ว่าความทุกข์มี ๒ กลุ่มใหญ่ๆดังนี้

-ทุกข์โดยสภาวะ หรือเกิดจากเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของร่างกาย เช่น การเกิดการเจ็บไข้ ความแก่ และความตาย สิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เกิดมาในโลกจะต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งรวมเรียกว่า กายิกทุกข์

-ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจ อันเป็นความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุที่อยู่นอกตัวเรา เช่น เมื่อปรารถนาแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ รวมเรียกว่า เจตสิกทุกข์

(๓) มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า “ดี” ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี จึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตใจริศยา ความริศยา คือ ความไม่สบายกาย ความโกรธ ความฟุ้งซ่านซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน เช่น เห็นเพื่อนแต่งตัวเรียบร้อยแล้ว ครุชมเขยยินดีก็เกิดความริศยาจึงแกล้งเอาเศษชอล์ก โคลน หรือหมึกไปป้ายตามเสื้อกางเกงของเพื่อนนักเรียนคนนั้นให้สกปรกเลอะเทอะ เราต้องหมั่นฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีมุทิตา เพราะจะสร้างไมตรีและผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและลึกซึ้ง

^{๗๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

(๔) อุเบกขา การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืน บุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกระทบในทางที่เป็นโทษ เราก็ไม่ควรใส่ใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปราณาคี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

ในวรรณกรรมฯ เมื่อมารู้จักที่จะรักและดูแลตัวเองเป็น เธอก็เริ่มที่จะรู้จักเห็นใจและสงสารคนอื่นอย่างเป็นธรรมชาติ

“ชั้นสงสารเขาเพราะเรื่องนั้นนะอย่างหนึ่งละ แต่ยังมีอย่างอื่นอีก ชั้นเพิ่งมาได้คิดเมื่อไม่กี่วัน แยกแยะไหนที่จำต้องทนสุภาพกับเด็กชายที่หยาบคายอยู่ตลอดเวลาที่ตั้งสิบปี เป็นชั้นคงทนไม่ไหว”^{๓๔}

ความสงสารของตัวละครที่เกิดขึ้นนั้น เป็นความกรุณาอย่างแท้จริง จึงส่งผลให้เกิดความคิดที่จะช่วยเหลือและลงมือทำ รวมทั้งการกระทำนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะรู้สึกเห็นใจ โดยเฉพาะอันเกิดจากปมที่เคยได้รับมา แต่เป็นการรู้จักเปรียบเทียบความรู้สึกตามปกติ และเข้าใจถึงความต้องการของผู้อื่น

๓.๕ สรุป

ในบทนี้ได้กล่าวถึงการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากวรรณกรรมเขาวงกตเรื่องในสวนลับออกโดยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือส่วนแรกจะกล่าวถึงหลักธรรมในการเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นคนใหม่ตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอธิบายเทียบเคียงกับหลักการเปลี่ยนตนเองเป็นคนใหม่ตามแนวทางของคริสตธรรม และยกตัวอย่างในวรรณกรรมประกอบ ส่วนที่สองเป็นการอธิบายให้เห็นกรอบการเปลี่ยนแปลงตนเองว่าสัมพันธ์กับอะไร โดยให้หัวข้อปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นคนใหม่ตามแนวทางพระพุทธศาสนา และอธิบายหลักธรรมที่เกี่ยวข้องประกอบ ส่วนที่สามส่วนสุดท้ายเป็นการนำเสนอถึงหลักธรรมอื่นที่ปรากฏชัดในวรรณกรรมแต่ยังไม่ได้มีการพูดถึงในส่วนข้างต้น การแบ่งกรอบการศึกษาหลักธรรมแบบนี้ นอกจากจะสอดคล้องกับเนื้อหาของวรรณกรรมแล้ว ยังช่วยให้ง่ายต่อการเห็นภาพคุณค่าของการศึกษาวรรณกรรมอีกด้วย

^{๓๔} ฟรานเชส ฮอดจสัน เบอร์เน็ตต์, ในสวนลับ, หน้า ๒๔๕.